

Lucija Balikić, *Najbolje namjere: Britanski i francuski intelektualci i stvaranje Jugoslavije* (Zagreb: Srednja Europa, 2022), 146 str.

Kraj Prvog svjetskog rata iznjedrio je nove države i novi politički jezik, nastao u državotvorne svrhe. Jedna od njih bila je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca čije je pitanje riješeno sporazumima u Saint-Germainu, Trianonu i Neuilly-sur-Seinu. Ispravnost tog postupka i karakter nastale države često su propitkivani i ocjenjivani, a povijesna kompleksnost podređena je pojednostavljenim prikazima i intelektualnoj lijenosti. *Najbolje namjere - britanski i francuski intelektualci i stvaranje Jugoslavije* djelo je namijenjeno široj javnosti, nastalo kao sinteza i proširenje dva diplomatska rada, obranjenih na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti 2018. i 2019. godine. Autorica Lucija Balikić doktorandica je i predavačica na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti i Beču, koja se bavi istraživanjem intelektualne povijesti sokolskog pokreta međuratne Jugoslavije. Djelo sadržava predgovor, uvod, četiri poglavlja i epilog, u kojima autorica pokušava srušiti mit o prvoj državi Jugoslavena kao puku posljedici Prvog svjetskog rata i volje lokalnih elita. Prikazuje se puna kompleksnost integralnog jugoslavenstva kao poslijeratnog rješenja nacionalnog pitanja te utjecaja raznih intelektualaca pomoću publicistike, ali i političkog aktivizma i lobiranja na sliku o Južnim Slavenima i jedinstvenoj državi kao najboljem rješenju. Autorica povezuje pitanje nastanka te države s britanskim i francuskim mesijanističkim intelektualizmom i imperijalnim interesima te izaziva domaću historiografiju u lijenom interpretiranju njezina nastanka kao i uloge koje su odigrali ne samo britanski i francuski već i mađarski, slovenski, hrvatski, srpski, njemački, konzervativni, socijalni te liberalni intelektualci.

U *Uvodu* se kontekstualizira politička misao o integralnom jugoslavenstvu u sklopu nove vizije za političku modernost te što je ona predstavljala suvremenima, kao i konceptualna promjena u razumijevanju međunarodnog poretka, nacionalnosti, suverenosti, demokracije i samoodređenja. Autorica ukazuje na dosadašnji historijski „pojednostavljeni” prikaz dviju paralelnih struja političke misli – istina je da one postoje u dijalogu i pod utjecajem talijanskih, njemačkih i mađarskih intelektualnih trendova. Navodi još neke procese poput profesionalizacije i institucionalizacije akademskih znanosti koje su trebale pomoći krojenju najvećeg mira (npr. povijest, geografija, antropologija, etnologija, lingvistika itd.) te krizu liberalizma. U djelu se najviše pažnje

posvećuje britanskim i francuskim primjerima ne samo zbog tenzija između vladinih tijela i intelektualaca već i zbog vlastitih različitih tradicija misli koje će oblikovati njihov stav i ulogu u kontekstu shvaćanja pitanja Južnih Slavena. Autorica pojašnjava neke izraze poput *Južni Slaveni*, neutralnog tehničkog naziva relevantnih grupa kao i njemu suprotnog pojma *jugoslavenski*, koji implicira političko-ideološki nabijeno povijesno shvaćanje tih grupa i zemalja te *jugoslavistički*, u kontekstu političko-intelektualnog aktivizma s ciljem stvaranja neovisne države Južnih Slavena.

Poglavlje *Politička zbivanja na unutarnjem planu u Velikoj Britaniji i Francuskoj* dijeli se na tri potpoglavlja: *Kriza liberalizma na prijelazu stoljeća*, *Razvoj i uloga znanosti u političkom životu Velike Britanije i Francuske* te *Politička misao, političke stranke i ustupci integralnom nacionalizmu*. Autorica ukazuje na transnacionalnu promjenu paradigme u širem smislu; promjena je obuhvatila političku kulturu i misao, a promjenama su potaknute i nove struje u umjetnosti i književnosti. Pomoću tog konteksta autorica naglašava važnost *javnih moralista* koji su profesionalizirali intelektualizam, pomoću liberalne ideje individualizma i javne službe (samoinicijativni čin *altruizma*, potaknut „patriotskim razlozima”). Autorica se osvrće i na tada popularnu rasnu znanost, koja se u Njemačkoj i Francuskoj temeljila na geografskom determinizmu i zagovaranju biološke veze između rase i kulture. Na tom tragu radio je Jovan Cvijić, stručnjak južnoslavenske humane geografije koji se pokazao kao najplodonosniji izvor informacija i argumentacija za francuske i britanske intelektualce u korist integriranog jugoslavenstva. Rasna znanost u svojoj je prirodi taksonomska te ide pod ruku s njemačkim i britanskim mesijanističkim tvrdnjama o rasnoj hijerarhiji; matematizirana je razvojem statistike te ustvrđuje superiornost i sukob rasa (npr. u francuskoj političkoj misli za vrijeme Prvog svjetskog rata, teutonska i slavenska rasa su suprotstavljene (hijerarhijski, s teutonskom na vrhu). Ovdje je važno razumjeti da je predratno i ratno razdoblje otvorilo nove mogućnosti političke organizacije i obostrani lakši prijelaz političkih koncepata s jedne strane političkog spektra na drugu. Autorica na britanskom i francuskom primjeru prikazuje da su ideje liberalizma bile primorane inkorporirati ideološki suparničke ideologije te da su se radili ustupci integralnim nacionalistima. Ideološka kriza liberalizma dovela je do krize u Liberalnoj stranci pa su u objema državama jačale ideologije budućih konzervativnih i radničkih poslijeratnih stranaka. Poglavlje završava zaključkom o promjenama kao rezultatu procesa demokratizacije i proširenja prava glasa. Ove političke vizije redefinirale su značenje demokracije te koncepte suvereniteta, nacionalnosti, građanstva i međunarodnog poretka.

U poglavlju *Državni aparat i odnos prema jugoslavenskom pitanju* autorica u fokus stavlja (među)vladina tijela i institucije ključne za proizvodnju znanja te udruge intelektualaca s ciljem utjecaja na javno mnijenje i vladu. Važno je napomenuti da njihovi stavovi nisu nužno odražavali stav njihovih vlada, a mogli su biti i u sukobu s njima. Ujedinjeno Kraljevstvo zbog sličnosti pitanja Južnih Slavena s irskim pitanjem formira nekoliko odsjeka koji zapošljavaju intelektualce s područja povijesti i geografije čiji je zadatak uspostaviti trajni, znanstveni mir koji istovremeno mora ispunjavati imperijalne interese putem različitih shvaćanja nacionalnosti. Dodatno opterećenje, ili možda ola-

kotna okolnost, predstavlja nemogućnost jugoslavenskih političkih aktera da se usuglase o načinu ujedinjenja.

Liberalna intelektualna društva i ključni pojedinci s jednim podnaslovom *Opozicije liberalnim shvaćanjima jugoslavenskog pitanja*, bavi se organizacijama koje su stvorile glavni diskurs o jugoslavenskom pitanju, naročito o pitanju ujedinjenja Južnih Slavena izvan Austro-Ugarske Monarhije. One su rijetko bile u direktnom kontaktu s izbjegličkim vladama, a većina memoranduma i ostalih vrsta komunikacije odvijale su se preko Wickhama Steeda i R. W. Seton-Watsona. Nasuprot njih stoji konzervativna stranka koja predstavlja krupni kapital. Iz vlastitih motiva proturatnog karaktera zalažu se za poseban mir s Mađarima, uzdižući ih kao ključne za očuvanje i napredak zapadne civilizacije, no oni brzo gube kredibilitet. Autorica zaključuje da su liberali bili najrelevantniji akteri u artikuliranju jugoslavenskog pitanja jer su ga smatrali prikladnim uvrstiti u centralni diskurs i ideologiju.

Poglavlje *'Rješavanje pitanja Južnih Slavena' ili kako su francuski i britanski intelektualci rušili Austro-Ugarsku* dijeli se na *Razumijevanje povijesti Južnih Slavena: tko su ovi Jugoslovaci i Čehoslaveni?*, *Interpretiranje sadašnjice: potlačeni narodi na udaru njemačkog prodora na Istok* (Drang nach Osten), i *Stvaranje trajnog mira i cjelovite pobjede: intelektualci u službi visoke politike*. Autorica izdvaja ključne koncepte i retoričke strategije francuskih i britanskih liberalnih intelektualaca, vezane uz razumijevanje jugoslavenske prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, ponajprije njezinu političku organizaciju i buduću ulogu u međunarodnom poretku. Autorica primjećuje da dolazi do ispreplitanja elemenata stvorenog političkog jezika s imperijalno-liberalnim te epistemološkim debatama i profesionalizacijom već spomenutih akademskih disciplina srodnih povijesti i statistici. Publikacije ovih intelektualaca najviše su se bavile historizacijom jugoslavenskog pitanja, a u znatno manjem broju analizom suvremene situacije. Izdvaja se uloga konceptualizacije Slavena kao kolektiva, njezinom uporištu u rasnoj znanosti te način na koji se koristila za formiranje ideologija o Slavenima kao jedinstvenom kolektivu razdvojenom povijesnim okolnostima i mijenjala oblik kroz vrijeme. Autorica prati prijelaz s predratne i ratne kulturno-plemenske konceptualizacije prema kristalizaciji nacionalnog pitanja, koje postaje princip nacionalnosti. Povezuje promjenu političkog jezika s promjenama u konceptualizaciji i naglašava ulogu i problematiku formulacije jugoslavenskog kolektivnog nazivlja u istoj. Putem motiva *Drang nach Osten* (prodor na Istok) autorica ukazuje na poveznicu između britanskih i francuskih ratnih ciljeva i jugoslavenskih nacionalnih interesa te povezuje propagandni narativ o njemačkoj imperijalnoj ekspanziji nauštrb britanskih imperijalnih interesa s narativom oslobođenja *potlačenih naroda*. Osvrće se i na dihotomiju između „pragmatičnih” i „idealističkih” rješenja koja, tvrdi, uspješno maskira pravu dihotomiju razumijevanja nacionalnosti, demokracije i prirode međunarodnih odnosa.

U *Epilogu: zapadni intelektualci i proces ujedinjenja* autorica još jednom prolazi kroz motive i načine djelovanja zapadnih intelektualaca pružajući puno nijansiraniju sliku o stvaranju Nove Europe kako bi konačno raščlanila sintagmu iz naslova, *najbolje namjere*. Za kraj, još jednom upućuje na vezu između političkog mira i epistemološkog razvoja humanističkih i društvenih

znanosti i razlike u razmjeni i recepciji koncepata političke modernosti između Srednjoistočne i Zapadne Europe.

Knjiga obiluje citatima, a u Bibliografiji se može naći pun popis svih neobjavljenih i objavljenih arhivskih izvora, knjiga, članaka i internetskih stranica. Slijedi Kazalo osobnih imena te *Izbor statistika, plakata i karata* koji su preuzeti od britanskih i francuskih intelektualaca, čije su ideje i djelovanje obrađeni u ovoj knjizi. Valja napomenuti da su, osim Balikić koja je diplomirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, dvoje profesora s istog fakulteta dali svoj doprinos djelu, prof. dr. sc. Damir Agičić kao glavni urednik i prof. dr. sc. Zrinka Blažević kao recenzentica. Ovim djelom Balikić poziva na veću odgovornost u domaćoj historiografiji i odbija pojednostavljene prikaze države Južnih Slavena kao produkt samovolje jedne od strana uključenih u stvaranje nove države.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 19 2024.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIX, broj 19, 2024.

Glavna i odgovorna urednica
Tijana Vokal

Zamjenica glavne urednice
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Patrik Smolak

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Patrik Smolak
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Tajnik Uredništva
Adrian Filčić

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Aleksandra Golubović
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Ivica Šute
dr. sc. Nikola Tomašegović

Lektura za hrvatski jezik
Lorenia Jantolek
Martina Prosen
Lucija Rak
Josipa Skenderović
Gabrijela Soldan
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Boris Bui, FF press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>